

heller det personhistoriska, som kunde fått boken att svämma över alla bräddar, har beretts utrymme. Det är inte heller dödsförloppet i sig som ligger i fokus utan »den färdiga döden». Man hade kunnat önska en tydligare avvägning mellan å ena sidan omsorgen om den döde och minnet, å andra sidan de efterlevandes intressen. Louise Hagbergs klassiska *När döden gästar* (1937) anförs, men inte ett viktigt senare arbete: Birgitte Kraghs *Til jord skal du blive. Dödens och begravelsens kulturhistorie i Danmark 1780–1990* (2003). Det behandlar utförligt kyrkogården för samma tid, men då lantkyrkogården.

Några randanmärkningar till trots är detta en avhandling som genom både sitt ämne och dess behandling förtjänar ett noggrant studium och beröm. Författaren har gott väderkorn och går dit näsan pekar. Det lönar sig att följa efter. Nästa steg var likbränningsdebatten och krematoriet vid förra sekelskiftet. I dag vill många få sin aska spridd för vinden.

Gunnar Broberg

Henrika Tandefelt, *Konsten att härskas: Gustaf III inför sina undersåtar* (Helsingfors & Stockholm: Svenska Litteratursällskapet i Finland/Atlantis, 2008). 439 s.

Denna välskrivna och rikt illustrerade bok, som är en omarbetad version av författarens doktorsavhandling i historia från år 2007, kretsar kring Gustav III:s olika sätt att manifesteras och legitimeras sitt maktinnehav. Genom att undersöka kungens »mål och medel som maktutövande konung» från 1772 till 1790 vill Tandefelt begripliggöra den logik som styrde regerandet samt det system som gjorde »kungens härskande förnuftigt och ändamålsenligt» enligt de normer och praktiker som rådde under 1700-talets andra hälft. Det handlar således inte om att utifrån moderna föreställningar om rationalitet bedöma kungens handlingar i olika situationer, utan snarare om att utifrån de uppfattningar som existerade i kungens samtid förstå det handlingsmönster som låg bakom den kungliga praktiken. En sådan förståelse försöker författaren uppnå genom att undersöka kungens handlingar över tid, samt genom att lyfta fram hur andra regenter i Europa, som till exempel Katarina II i Ryssland eller Fredrik II i Preussen, hanterade liknande situationer. Tandefelt koncentrerar analysen till de ceremonier, symboler och språk som kringgärdade kungens agerande. Syftet är att

på så sätt få en bättre förståelse av det gustavianska enväldets politiska kultur.

Syftet innebär att Tandefelts undersökning anknyter på ett explicit sätt till den kulturella vändning som under de senaste åren har dominerat så mycket av forskningen om 1700-talets politiska historia. Framställningen har sålunda många beröringspunkter med till exempel Peter Burkes *The Fabrication of Louis XIV* eller Keith Michael Bakers *Inventing the French Revolution*. Även i tidigare svensk forskning, som Mikael Alms *Kungord i elfte timmen* och Jakob Christenssons *Lyckoriket*, har liknande perspektiv använts för att förstå det gustavianska enväldet. Tandefelts angreppssätt är följaktligen inte nytt. Det är också tydligt att det inte finns någon ambition från författarens sida att polemisera mot nämnda forskares slutsatser. I stället framhåller hon att analysen syftar till att komplettera deras undersökningar genom att visa hur »medaljer och tal» samverkade med »politisk praxis, ceremonier, konstverk och dikt». Vad detta påstående egentligen innebär är oklart i bokens inledning, men efterhand förstår man att författaren använder delvis annat källmaterial och analyserar andra konkreta politiska situationer än dem som Alm och Christensson har undersökt.

Den polemiska udden är i stället riktad mot framför allt Erik Lönnroths framställning *Den stora rollen. Kung Gustaf III spelad av honom själv* från 1986. Tandefelt hävdar att Lönnroth och andra med honom har fokuserat för mycket på personen Gustav III i sina försök att förstå kungens handlingar. Lönnroth har till exempel framhållit kungens »hysteriska och egocentriska personlighet» som en viktig förklaring till agerandet, vilket Tandefelt ser som en förenkling. Hon betonar i stället det mer systematiska och medvetna i agerandet, vilket antyder att det inte styrdes av en enskild persons inklinationer. Snarare rörde det sig om ett konungligt sätt att agera som Gustav III delade med många av sina samtida europeiska regenter. Just denna betoning på det komparativa för att förstå kungens agerande är en av styrkorna med boken.

Det politiskt-kulturella angreppssättet innebär att definitionen av vad som var politik under 1700-talet breddas och att situationer och arenor som tidigare forskare har förbisett lyfts fram. Följaktligen är det i synnerhet den kungliga politiska praktiken utanför rådsammanträdena, riksdagarna och de diplomatiska förhandlingarna som Tandefelt undersöker. Närmare bestämt fokuserar hon på tre områden: den kungliga utnämnings- och belöningspolitiken, instiftandet av Vasa hovrätt på 1770-talet och det ryska kriget 1788–

1790. Det är framförallt de ceremoniella, symboliska och diskursiva aspekterna kring dessa företeelser som författaren lyfter fram genom att analysera en rad olika källmaterial såsom kungens egenhändiga anteckningar, tal, ceremoniordningar, tidningar och dikter. Man saknar dock en diskussion kring varför just dessa tre områden är så bra för att besvara bokens frågeställningar. Urvalet innebär visserligen en spridning över tid, men det ekonomiska området är exempelvis helt förbiset. Statsfinansiella åtgärder, som myntrealisationen 1776 eller riksgäldskontorets instiftande 1789, hade kunnat ge nya insikter om kungens legitimitetssträvanden, inte minst med tanke på att värdet på landets sedlar och mynt påverkade alla invånare i riket. Vilka konsekvenser urvalet av undersökningar har fått för de generaliseringar som kan göras om det gustavianska enväldets politiska kultur borde följaktligen ha diskuterats mer i framställningen.

Ett annat spørsmål som författaren hade kunnat diskutera mer är den starka betoningen på de budskap som kungen och hans närmaste män förmedlade. Styrkan med ett sådant angreppssätt är att det blir tydligt hur viktigt det ceremoniella och det symboliska var för kungen samt hur mycket tid och tankemöda som lades på dessa aspekter. Däremot blir det oklart gentemot *vem* som dessa budskap egentligen riktades och framför allt på vad sätt de kungliga budskapen anpassades till den kritik som hade riktats eller kunde tänkas riktas mot den förda politiken. Mycket av maktutövningen handlade om en kontinuerlig kommunikation mellan överhet och undersåtar, vilket innebär att politiken på många sätt formades av denna kommunikation. Följden av denna insikt blir att man inte enbart kan se till vad makthavarna framförde eller gjorde, utan man måste, som Linda Oja och Karin Sennefelt har föreslagit i en artikel i *Historisk tidskrift* 126:4 (2006), »sammanföra hög och låg» i undersökningen för att förstå den politiska kulturen i ett samhälle. I Tandefelts fall betyder detta förslag att mottagandet av de kungliga budskapen bör inkluderas i analysen för att man ska förstå det kungliga agerandet.

Denna kritik mot själva utgångspunkterna för studien innebär emellertid inte att de undersökningar som faktiskt görs är ointressanta eller att det inte presenteras nya slutsatser. I den första delstudien, som fokuserar på den kungliga belönings- och utnämningpolitiken, visar Tandefelt på ett övertygande och bra sätt hur kungen använde olika belöningsinstrument för att skapa stöd för sin regim och för den förda politiken hos samhällseliten efter statskuppen 1772. Problemet för

Gustav III var att de flesta höga ämbetsmän och officerare, samt ledande präster och borgare, hade deltagit i det politiska livet under frihetstiden, vilket innebar att de kunde misstänkas hysa sympatier för det gamla politiska systemet. Det blev därför nödvändigt för kungen att först och främst belöna de individer som hade varit behjälpliga vid själva kuppen, men också att övertala andra om det förträffliga med den nya ordningen. Ett verktyg för att åstadkomma detta centrala politiska mål blev att belöna personerna i fråga på olika sätt.

Tandefelt betonar följaktligen hur kungen till exempel använde nobiliseringar och befordran till högre tjänster för att gynna officerare och ämbetsmän. Kungen såg också till att göra de familjer som hade blivit adlade efter 1762 (då riddarhuset hade stoppat all vidare introduktion) till fullvärdiga medlemmar av den adliga korporationen. Därmed markerade han sin nåd och den skillnad som existerade mellan den gamla och nya regimen. Tandefelt lyfter även fram hur aktiv Gustav III var när det gällde att utveckla ordensväsendet för politiska syften. Bland annat visar hon hur nästan alla som på ett eller annat sätt hade spelat en roll vid statskuppen föräddades med en orden.

Undersökningen om belöningsystemet är mycket intressant, i synnerhet som hela spektrat av olika nådededemälen tas med. Delstudien hade dock kunnat förstärkas än mer om också de politiska gränser som existerade kring utnämningarna tagits upp till behandling. När fungerade det till exempel inte för kungen att använda utnämningar för att få med sig personer på sin linje och vad berodde sådana svårigheter på? Genom att undersöka bland annat Carl Fredrik Pechlins, eller någon annan inflytelserik oppositionell persons agerande efter statskuppen hade lojalitetsbandens mekanismer och begränsningar kunnat tydliggöras ytterligare.

I bokens andra delstudie analyserar Tandefelt grundandet av Vasa hovrätt under 1770-talet. Grundandet innefattade två separata men sammankopplade delar, nämligen först de ceremonier som arrangerades i Stockholm då beslutet fattades och sedan uppförandet och invigningen av den domstolsbyggnad i Vasa som hyste hovrätten. Genom att betona denna process klargör författaren att det centrala budskapet om en kung som månade om rättvisan och den inre freden i samhället löpte som en röd tråd genom alla tal och symboliska yttringar som presenterades för åhörare och betraktare i både Stockholm och Vasa. Med andra ord visas på ett spännande sätt hur budskapet gick från uttalade ambitioner och mål i huvudstaden till ett konkret manifesterande i byggnadens arkitektur i Vasa. De

olika platserna och tidpunkterna sammanlänkades via olika ceremonier, vilka hade som explicit syfte att hylla Gustav III som en rättrådig kung. Samtidigt framhåller Tandefelt att de rättsliga förändringarna i Finland var del av ett större reformprojekt som inkluderade både räfster med ämbetsmännen vid Göta hovrätt och avskaffandet av dödsstraffet för vissa brott.

Staden Vasa fick i och med hovrättsbyggnaden ett tydligt prov på den gustavianska kungamaktens intresse för förhållandena i Finland i allmänhet och Österbotten i synnerhet. De materiella resurser som fanns tillgängliga för offentliga byggnader var dock inte oändliga, vilket inte minst visades då flera av de detaljer som arkitekten hade tänkt sig skulle smycka byggnaden inte materialiserades och då man lät landshövdingeresidenset i staden förfalla. Särskilt beslutet att inte lägga pengar på en renovering av landshövdingens residens väcker frågor om de tolkningar som invånarna i Vasa kunde tänkas göra om maktförhållandena i regionen och de prioriteringar som gjordes. Rimligen borde satsningarna på hovrätten, samtidigt som länsförvaltningens byggnad negligerades, ha inneburit att landshövdingens relativa inflytande påverkades negativt på ett symboliskt plan. Eftersom landshövdingen var kungens representant i regionen borde en sådan statusförskjutning också ha påverkat uppfattningarna om kungen. Det hade således varit intressant om Tandefelt hade diskuterat mer kring vilka budskap om kungens samhällsordning som hovrättsbyggnaden och landshövdingens residens tillsammans signalerade till stadens invånare och besökare.

Från de rättsliga reformerna under 1770-talet går sedan Tandefelt över till kriget mot Ryssland 1788–1790. Detta är bokens tredje och sista delstudie och i inledningen av denna undersökning argumenterar författaren för att också kriget har en kulturhistoria. Hon menar sålunda att kriget inte bara genomfördes utifrån enskilda aktörers strategiska överväganden eller med hjälp av materiella resurser, utan att krigshandlingarna även »bär på budskap som är medvetet eller omedvetet sända till mottagare i samtiden och i eftervärlden». I syfte att förstå denna kulturhistoria undersöker Tandefelt de estetiska föreställningarna kring och bilderna om kriget, vilka planerades och framfördes av kungen och hans närmaste män. Följaktligen analyseras bland annat hur kungens avfärd till Finland iscensattes, hur slaget vid Hogland framställdes och hur segern vid Svenskund firades.

Analysen av den första av dessa händelser visar på ett övertygande sätt hur viktig historien var för Gustav

III. Bland annat skedde avfärden från Stockholm samma dag som Gustav II Adolf hade lämnat huvudstaden för Preussen. Det historiska markerades också genom att kungen bar en jacka som var sydd i 1620-talets stil, att han hade Karl XII:s värja vid sin sida och att han bar Karl XI:s hatt. Andra liknande markeringar, som att underteckna freden i Värälä 1790 på årsdagen för statsvälvningen, tydliggör att tidpunkterna för agerandena var valda med omsorg och att det förflyttna påverkade kungens handlande.

En annan intressant aspekt, som Tandefelt lyfter fram, är att de segerceremonier som arrangerades på svensk sida efter slaget vid Hogland hade sina motsvarigheter på rysk sida. För både Katarina II och Gustav III var det följaktligen viktigt att framhålla att slaget var en seger och att deras officerare var hjältar, vilket befäster bilden av att de ceremonier och andra hyllningsuttryck som användes var del av en väletablerad repertoar som användes över hela Europa vid denna tid. Gustav III var på så sätt inte mer »teatralisk» än någon annan europeisk 1700-talsregent. Komparationen tydliggör också att kriget mellan Ryssland och Sverige verkar ha haft en relativt större betydelse på både ett symboliskt och ett reellt plan för Gustav III än för Katarina II. I Ryssland fokuserade man nämligen först och främst på konflikten med det osmanska riket, vilket bland annat manifesterades vid de ceremonier som det ryska hovet arrangerade.

Tandefelts analyser leder således till ny kunskap om betydelsen av de symboliska aspekterna kring kriget. Jag håller följaktligen med om att kriget har en kulturhistoria. Frågan är emellertid om detta perspektiv kan besvara mer övergripande frågor kring vad kungen egentligen försökte åstadkomma med sin krigspolitik. Kan man till exempel se kungens användande av Gustav II Adolf i sina ceremonier och i sitt symbolspråk under kriget som ett led i en strategi att återta den stormaktspolitiska position som hade förlorats 1721? Eller var dylika referenser bara ett försök att legitimera och upprätthålla maktinnehavet? För att besvara sådana frågor måste man kombinera kulturella perspektiv med mer materiella, som till exempel de resurser som fanns tillgängliga att realisera de politiska ambitionerna med. Liknande kombinationer av perspektiv har forskare som till exempel Linda Colley och Nicholas Rogers använt för att begripliggöra det brittiska imperiets drivkrafter under 1600- och 1700-talet.

Avslutningsvis leder Tandefelts undersökningar till nya insikter om den politiska kultur som präglade Gustav III:s tid vid makten. Hon visar hur viktiga cere-

monier och andra iscensättningar var för legitimering-
en av den nya politiska ordning som etablerades 1772
och hur mycket tid och resurser som lades på dessa ar-
rangemang. Hon visar också hur mycket av denna poli-
tik som präglades av ett behov av att markera gentemot
den gamla frihetstida regimen. Flera av komponenterna
i kungens politiska budskap har visserligen framhållits
av tidigare forskning, men bekräftas här genom analy-
ser av andra företeelser och annat källmaterial. En av
framställningens styrkor är de komparationer som görs
med andra regenter, vilka tydliggör att kungens age-
rande styrdes av en rationalitet som var etablerad bland
de flesta av Europas furstehus i slutet av 1700-talet.
Författaren hade kunnat bredda en del av undersök-
ningarna för att på så sätt få en bättre förståelse av
den logik som styrde maktutövningen och de begräns-
ningar som existerade, men det förtar inte intrycket av
att detta är en intressant och läsvärd bok som bevisar
att det kulturhistoriska perspektivet kan generera ny
kunskap om den politiska historien.

Patrik Winton

Fredrik Thisner, *Militärstatens arvegods: officerstjänstens soci-
alproduktiva funktion i Sverige och Danmark ca 1720–1800*,
Studia historica Upsaliensia 230 (Uppsala: Acta Uni-
versitatis Upsaliensis, 2007). 373 s.

Fredrik Thisner's dissertation is an interesting contri-
bution to the field of Nordic research on the eight-
eenth century, in which the officer corps and holders
of military posts have been the focus of particular in-
terest. Thisner has based his research mainly on some
earlier Swedish, Finnish and Danish studies on the
subject – in particular those of Björn Asker, Gunner
Lind, Gunnar Artéus and Kaarlo Wirilander – with
which he demonstrates his familiarity with his subject,
as he does with his research on the broader field of
office holding and social mobility. In addition to his
knowledge of his subject, Thisner demonstrates both a
command of, and competence in, the field of historical
research as well as an awareness of the complex reality
of the eighteenth century in which the officers lived
their lives.

Thisner's main question (p. 31) concerns how
seeking a military post and the position of an officer
functioned as a means for ensuring a position among
the social and power-holding elite in Sweden and Den-

mark-Norway during the period between 1720 and
1800. This strategy of upward mobility was also used
by other groups in eighteenth-century society, but evi-
dence to support this is often very hard to find because
phenomena like upward social mobility are not obvi-
ously visible. As Thisner's study shows, it is most eas-
ily identifiable in the military sphere.

Military officers were the most organized group
in eighteenth-century Nordic society. The system of
allocating military posts as an economic solution was
highly organized and the members of the officer corps
in the regiments were socially and culturally controlled
by a strict code of honour and masculine values. This
situation made them into a group that has proven to
be a very fruitful subject for a wide variety of histori-
cal research.

Thisner's dissertation is well structured and pro-
ceeds fluently with the use of metatext. The work is
divided into two main sections. The first describes the
economic role of military posts, and the second the
social dimension attached to them. Thisner's approach
to the subject is to make a comparative study between
the two Nordic military states, Denmark-Norway and
Sweden, but as he points out (p. 43, 62), the main
focus is on the Swedish officer corps. The principle
objects of his study are three infantry regiments: the
Swedish *Upplands regemente*, the Norwegian *La trondheim-
ska regementet* and the Danish *Kronprinsens regemente*.
The primary sources consist of various kinds of documents
from Sweden and Denmark such as military registers,
officers' pension-fund records and private letters from
officers.

Thisner locates his research in a socio-economic
structural context, in which he defines the state and
its military structures as a 'late feudal state' (*senfeod-
dal stat*). He also emphasizes the fact that the Nordic
countries were 'military states' (*militärstater*). Thisner
places his study in a broader theoretical context using
Pierre Bourdieu's concepts of social reproduction and
social capital.

Thisner's study opens up a view into a more com-
plex world where things are not always that apparent
and often not exactly that what they may seem to be
at first sight. Consequently, the research results often
become a subject of debate. For example, the post of
captain was not just a position that secured its incum-
bent an income, but also one that permitted him to
recognize his place – and to be recognized by others
as having such a place – in a regiment, in the army or
in society more generally. However, as Thisner shows,